

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Наталія Коломієць

**ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ У НАВЧАННІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
(дидактичний аспект)**

Монографія

Умань
Візаві
2020

УДК 373.3.091.33:004.9(02)

К61

Рецензенти:

Кравчук О. В., доктор педагогічних наук, доцент кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Кушнірук С. А., доктор педагогічних наук, доцент кафедри теорії та історії педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;

Добош О. М., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Мукачівського державного університету.

Рекомендовано до друку Вченою радою

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

(протокол № 15 від 26.06.2020 р.)

Коломієць Н. А.

К61 Застосування інтерактивних методів у навчанні молодших школярів: (дидактичний аспект) : монографія / Наталія Коломієць ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. – Умань : Візаві, 2020. – 216 с.

У монографії розкрито актуальність і ступінь розробленості проблеми застосування інтерактивних методів у процесі мовної освіти молодших школярів. Розглянуто основні підходи до тлумачення сутності інтерактивних методів, визначено основи педагогічної взаємодії як пріоритетної складової інтерактиву. Обґрунтовано системно-методичну модель реалізації дидактичних засад застосування інтерактивних методів у навчанні молодших школярів, здійснено аналіз та узагальнення результатів дослідно-експериментальної роботи.

Рекомендовано для вчителів початкової школи, викладачів та студентів закладів вищої педагогічної освіти, науковців.

УДК 373.3.091.33:004.9(02)

© Коломієць Н. А., 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ	7
1.1. Проблема інтерактивного методу в психолого-педагогічних дослідженнях	7
1.2. Інтерактивні методи як педагогічна категорія.....	23
1.3. Взаємодія як пріоритетна ознака інтерактивного методу.....	45
Висновки до першого розділу	61
РОЗДІЛ 2. ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ У ПРОЦЕСІ МОВНОЇ ОСВІТИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	63
2.1. Психофізіологічні та психічні особливості молодших школярів.....	63
2.2. Особливості застосування інтерактивних методів у процесі навчання молодших школярів.....	74
2.3. Сучасний стан використання інтерактивних методів навчання в початковій школі.....	91
Висновки до другого розділу	102
РОЗДІЛ 3. МОДЕЛЮВАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ЗАСАД ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ У ПРОЦЕСІ МОВНОЇ ОСВІТИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	104
3.1. Системно-методична модель реалізації дидактичних засад застосування інтерактивних методів у навчанні молодших школярів.....	104
3.2. Експериментальна перевірка системно-методичної моделі.....	126
3.3. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи.....	141
3.4. Методичні рекомендації для вчителів початкової школи щодо впровадження в освітній процес інтерактивних методів.....	148
Висновки до третього розділу	155
ВИСНОВКИ	157
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	161
ДОДАТКИ	177

ПЕРЕДМОВА

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими соціально-економічними перетвореннями, коли від людини вимагаються не тільки знання і вміння, а й розвинені особистісні якості, які давали б їй змогу активно долучатися до творчої діяльності. У зв'язку із цим перед освітою постають нові завдання: школа повинна орієнтуватися на створення оптимальних умов для розвитку кожної дитини, спрямовуватися не на заучування, а на формування в них здібностей самостійно осмислювати навколишню дійсність.

Це передбачає перебудову процесу навчання, кінцевою метою якого має стати максимальне розкриття індивідуальних можливостей та самоактуалізація особистості кожного школяра. Демократичний розвиток України призвів до перебудови системи середньої та вищої освіти, до розробки нових програм з метою поліпшення умов, результатів навчання школярів та удосконалення професійної підготовки учительських кадрів. В нормативних документах у галузі освіти акцент ставиться на розвиток інноваційних освітніх технологій в освітньому процесі з метою забезпечення переходу навчання на нову, особистісно-орієнтовану парадигму. Визначальною рисою особистісно орієнтованого навчання є взаєморозуміння, взаємодія, творча співпраця вчителя та учнів, викладача й студентів, викладача і вчителів. Вивченню теоретичних та дидактичних питань цього напрямку присвячені дослідження М. Башмакова, Г. Бермуса, І. Беха, П. Гусака, М. Кларіна, Н. Протасової, О. Савченко, Г. Селевка, М. Скрипника та ін.

За результатами досліджень оптимальним для розвитку особистості є діалогічне педагогічне середовище, в якому особистість визнається цінною, вільною і шанованою. Освітній процес у контексті діалогу – це активна взаємодія та спілкування його учасників, тобто інтеракція, що здійснюється за допомогою відповідних методів.

Проблема застосування інтерактиву в освітньому процесі була у центрі уваги таких дослідників як О. Єльнікової, Г. Коберник, О. Коберника, О. Комар, Т. Кравченко, М. Крайньої, Г. Кривчикової, В. Мельник, Л. Пироженко, О. Пометун та ін., які обґрунтовують доцільність застосування інтерактиву для посилення ефективності процесу навчання.

Теоретичні аспекти, пов'язані з визначенням сутності інтерактивних методів, їх класифікації, визначенням найбільш поширених і придатних їх видів для розв'язання навчальних завдань набули висвітлення в працях російських (О. Коротаєва, Г. Мітіна, Г. Самохіна, С. Стилїк, Н. Суворова,

Г. Шевченко) та українських (О. Комар, А. Мартинець, М. Скрипник, Л. Пироженко, О. Пометун та ін.) вчених.

Період навчання в початковій школі має непересічне значення для інтелектуального, фізичного, емоційного та соціального розвитку дитини. У цей час у неї формується розгорнута навчальна діяльність, формуються організаційні, мовленнєві, пізнавальні й контрольні-оцінні вміння й навички, особистий досвід культури поведінки в соціальному середовищі та співпраці в різних сферах діяльності. Сучасна школа покликана виробити в кожного учня звичку активно залучатися до вирішення важливих питань життя колективу, висловлювати і відстоювати свою думку, поважати думку інших. Вагомим засобом належного вирішення цих завдань, на думку науковців (І. Бех, І. Божович, Л. Виготський, Л. Куликова, М. Левітов, А. Люблинська, А. Матвеева, Д. Ольшанський, С. Рубінштейн, О. Скрипченко та ін.) є набуття молодшими школярами низки компетенцій, з-поміж яких важливе місце належить комунікативній компетенції, що найбільш ефективно формується за допомогою інтерактивних методів навчання.

Педагогічною теорією і практикою накопичено багатий досвід щодо розкриття сутності інтерактиву, розробки різних видів такої діяльності. Високо цінуючи наукову та практичну значущість здійснених досліджень констатуємо, що поза увагою залишився такий важливий напрям, як визначення дидактичного аспекту застосування інтерактивних методів у процесі навчання молодших школярів. Як наслідок, спостерігається або нехтування з боку вчителів інтерактивними методами, або, навпаки, перенасичення ними освітнього процесу. Такий стан зумовлює виникнення суперечності між соціальним замовленням щодо результатів навчання, зокрема формування в учнів початкової школи комунікативної компетенції, та реальними способами його досягнення.

Дидактичний аспект застосування інтерактивних методів спрямований, в першу чергу, на визначення потенційних резервів, закладених у дидактичній системі стосовно конструювання освітнього процесу на засадах інтерактиву.

Дане монографічне дослідження виконане в двох напрямках. У межах першого – проаналізовано стан розробки проблеми в педагогічній теорії і практиці; визначено сутність, структуру й особливості застосування інтерактивних методів в початковій школі, здійснено їх класифікацію; обґрунтовано вікові особливості дітей молодшого шкільного віку як передумови запровадження в освітній процес інтерактивних методів; встановлено та розкрито основні характеристики дидактичних засад застосування інтерактивних методів в освітньому процесі початкової школи.

Другий напрям дослідження презентує розроблену й науково обґрунтовану модель реалізації дидактичних засад застосування інтерактивних методів у процесі мовної освіти молодших школярів, в якій розкрито основні дидактичні складові: цілі процесу навчання; дидактичні принципи; дидактичні умови; зміст навчання; інтерактивні методи навчання; навчальна діяльність на уроці; удосконалена комунікативна компетенція; цілі процесу навчання – 2.

Результати наукового дослідження можуть бути використані при викладанні курсу лекцій для студентів закладів вищої педагогічної освіти, слухачів курсів підвищення кваліфікації вчителів початкової школи, а також для розробки сучасних методик викладання в початковій школі з метою підвищення ефективності освітнього процесу.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

1.1. Проблема інтерактивного методу в психолого-педагогічних дослідженнях

Головним завданням сучасної освіти є формування свідомих, суспільно активних громадян, здатних забезпечити економічне зростання і культурний розвиток країни. Саме тому реформа передбачає системну трансформацію сектору, головна мета якої – нова висока якість освіти на всіх рівнях: від початкової школи – до закладів вищої освіти [191]. За експертними оцінками, найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними вміннями [151]. Це зумовлює необхідність базування навчання на основних принципах особистісно орієнтованого підходу, що вимагає звернення вектора системи освіти у формуванні різнобічно та гармонійно розвиненої особистості на особистісний пріоритет, врахування в навчанні суб'єктного досвіду дитини (Л. Божович, І. Дубровіна, В. Ільїн, Л. Рувинський, А. Самолов, Г. Цукерман та ін.). У такий спосіб моделюється «шлях» до учня, вихованця (Ю. Орлов) як до суб'єкта власного розвитку, коли «вчитель насамперед працює із змістом суб'єктивного досвіду кожного учня, розкриває його, а потім окультурює, тобто домагається прийняття їм соціокультурних норм засвоєння» [66, с. 81].

Суб'єктивність дитини визначається тим, що вона реалізує в навчальній діяльності свою потребу в новій соціальній позиції і отримує практичний результат, виконуючи завдання вчителя. При цьому характер навчальної діяльності учня виявляється в трьох взаємопов'язаних субпроцесах: засвоєння інформації, удосконалення психічних функцій (розвиток) і формування емоційно-ціннісного ставлення до світу, що програмує відповідні моделі поведінки [24]. З огляду на це, актуалізується перетворення школи на своєрідну дослідницьку лабораторію, до якої учень приходиться робити відкриття, з тією лише різницею, що ці відкриття є такими не для людства, а для конкретної дитини [119]. Ця ідея має тривалу історію, на різних етапах якої відбувалося поповнення та уточнення її змісту, визначення найбільш ефективних форм і методів реалізації.

Аналіз філософського аспекту досліджуваної проблеми дає можливість детальніше вивчити історію її розвитку. Ще представники школи чань-буддизму вважали, що сліпе прямування за авторитетами суттєво уповільнює розвиток вихованця. На їхнє переконання, наставник мав бути авторитетом для своїх учнів, але при цьому надавати їм можливість самостійно шукати власний шлях, розкривати й реалізовувати свої здібності. Завдання наставника вбачалося не в тому, щоб показати істинний шлях своїм вихованцям, а в тому, щоб допомогти їм пізнати себе, відшукати і реалізувати власне виключне призначення [56].

До висвітлення цих питань звертався відомий давньокитайський мудрець Конфуцій (приблизно 551–479 рр. до н.е.), який дві з половиною тисячі років тому зазначав, що вчений муж навчає і виховує, він веде, але не тягне за собою, спонукає, але не примушує, вказує шлях, але дозволяє учню прямувати самому. Оскільки він веде, а не тягне, він перебуває у згоді з учнем. Оскільки він спонукає, а не примушує, навчання дається учню легко. Оскільки він лише відкриває шлях, він надає учню можливість розмірковувати [104]. Ґрунтуючись на таких засадах, Конфуцій проводив навчання і виховання своїх учнів засобами довільних бесід, які часто мали евристичний характер.

Давньогрецький філософ Сократ (біля 470–399 рр. до н.е.) запропонував метод здобуття прихованого в людині знання за допомогою майстерно сформульованих навідних запитань – маєвтики. У перекладі з грецької маєвтика означає повивальне мистецтво. На думку Сократа, вчитель має допомогти учню у народженні істини. Знання закладене в душі людини, але воно може бути приховане від неї, тому їй треба допомогти народити його. Сократ не визнавав абсолютних істин, стверджуючи, що «нічия думка не буває хибною» [171] – теза, що сьогодні інтерпретується як принцип відносності знання. Цей принцип підтверджує право учня на висловлювання думок, які відрізняються від думок учителя, котрий повідомляє знання, прийняті на даний момент розвитку науки.

Сократ високо цінував діалог як спосіб життя і спосіб філософування. В сократівському діалозі кожний із співбесідників виступає як рівний. Це однаковою мірою стосується і тих випадків, коли один з учасників діалогу є вчителем, а інший – учнем. Для кожного з них істина і знання не даються в готовому вигляді, а являють собою проблему і передбачають пошук. Тобто, істина і знання не передаються, або, образно кажучи, не переливаються з однієї голови до іншої, а розкриваються у свідомості учасників діалогу [70].

Елементи спільної діяльності вчителя і учнів та ефективність результатів їх спільної роботи зустрічаємо у трактаті давньогрецького математика П. Олександрійського (III століття до н.е.) «Мистецтво рішати

задачі» .За змістом він є першим методичним посібником, де показано прийоми, що необхідно застосовувати, коли задачу не можна розв'язати за допомогою математичних і логічних способів [51,с. 61].

В епоху Відродження на сторінках педагогічної літератури з'являються ідеї про те, що стосунки між учителем та учнем мають вибудовуватися на повазі до особистості дитини. Для цього вчитель повинен викликати довіру в дітей, бути здатним помічати інтерес дитини, надавати їй можливість висловлювати власну точку зору, навчати самостійно мислити, спостерігати, співставляти, порівнювати, робити висновки [63].

Представник цієї епохи відомий французький філософ Мішель де Монтень, один із представників антиавторитарної педагогіки, теоретично обґрунтував методи навчання і виховання, спрямовані на розвиток в учнів самостійності, творчого мислення та ініціативи. Вчений одним із перших акцентував увагу на важливості взаємодії як суттєвої умови навчання і виховання, надавав важливого значення урокам, побудованим «не на слух, а шляхом досвіду», закликаючи вчителя викладати «не стільки події, скільки вміння судити про них» [185, с. 37-38.].

На необхідності забезпечення спілкування учнів у процесі навчання, на важливості їхньої взаємодії та активної позиції наголошував Я.А. Коменський. До основних компонентів педагогічного процесу, базованого на взаємодії викладача та учнів, він відносив розуміння, волю і діяльність вихованця. Обґрунтовуючи значення подібної організації діяльності учнів, педагог зазначав, що «всі одержують радість від наявності товариша по роботі», а спільна робота корисна, адже, працюючи разом, діти «будуть збуджувати один одного і допомагати один одному, тим більше, що цей вік має свої особливі спонуки до змагання» [102, с. 141-142].

Вагомий внесок у розвиток педагогічних ідей свого часу (XVIII ст.) щодо питання взаємостосунків учителя з учнем зробив видатний український філософ і педагог Г. Сковорода. Взаємини учителя з учнями дослідник ґрунтував на ідеї спорідненості, за його переконанням важливим є власний приклад вчителя і його бажання до олюднення взаємин. У своїй педагогічній практиці великого значення Г. Сковорода надавав тактовності у ставленні до учнів, вмінню обирати ті форми роботи, які їм найбільш імпонують. На думку Г. Сковороди, прямий шлях справжнього вчителя до встановлення гуманних стосунків між вчителем і учнями є глибоке вивчення внутрішнього світу дитини та спрямування розвитку «молодої душі» на формування її особистості [63].

На противагу пануючим у XVIII столітті поглядам на сутність навчальної діяльності, Й. Песталоцці висунув ідею взаємного навчання,

яку запровадив у свою педагогічну роботу. Аналізуючи власний досвід, він писав: «Я садовив більш здібну дитину між двох менш здібних, вона обіймала їх, говорила їм те, що знала, а вони вчилися повторювати за нею те, чого не знали. Вони сиділи поруч, щиро люблячи один одного. Радість і увага одухотворяли їх, а спільно виниклі в них внутрішні сили, вели їх уперед такою мірою, якою це тільки могло здійснити взаємне навчання» [169].

Не лише на доцільності, а й на необхідності пробудження й розвитку активності учнів у процесі навчання наголошував К. Ушинський. З цього приводу він писав: «Нова школа ... вимагає, щоб діти, по змозі, працювали самостійно, а вчитель керував цією самостійною працею і давав для неї матеріал» [219, с. 217]. На його думку, пасивне сприймання дітьми матеріалу не дасть позитивних результатів, адже «дитина потребує діяльності постійно і втомлюється не діяльністю, а її одноманітністю і односторонністю». При такій організації навчальний матеріал не стає предметом індивідуального засвоєння його кожним учнем, тоді як «спільними зусиллями долаються труднощі навчання» [219, с. 177].

До проблеми активізації учнів у процесі навчання звертався відомий російський педагог П. Блонський, стверджуючи, що перетворення шкільних уроків з уроків підкорення на уроки відкриття, які здійснюються самим учнем, – це те єдине, що дійсно може зробити нашу істину живою, пережитою й усвідомленою для дитини [17]. Але тогочасні умови не сприяли впровадженню подібних ідей у шкільну практику і лише в сьогодні можна говорити про можливість їх дійсної реалізації.

Таким чином, розгляд філософських та історичних джерел дозволяє стверджувати, що існують спільні позиції науковців з приводу активізації освітньої діяльності школярів, які проявляються у виокремленні ролі міжособистісної взаємодії.

Реформаторські процеси в галузі освіти, які відбуваються нині в Україні, спрямовані на її гуманізацію та демократизацію і здійснюють свій вплив як на зміст, так і на методи навчання. З усіх складових (мета, завдання, зміст, засоби, форми, методи, прийоми, контроль та аналіз результатів) саме методи виступають вирішальною умовою ефективного функціонування процесу навчання; вони здійснюють своєрідний синтез у навчанні, зосереджуючи в собі всі його особливості. Тому вдосконалення, осучаснення освіти має супроводжуватися оновленням методів її реалізації, коли поряд із традиційними широкого застосування набувають їх інноваційні різновиди.

Метод (від грец. *meta* шлях до мети і *odos* – слідкувати) у найбільш загальному визначенні та стислому розумінні означає «шлях, спосіб досягнення мети, сукупність певних правил, прийомів, операцій

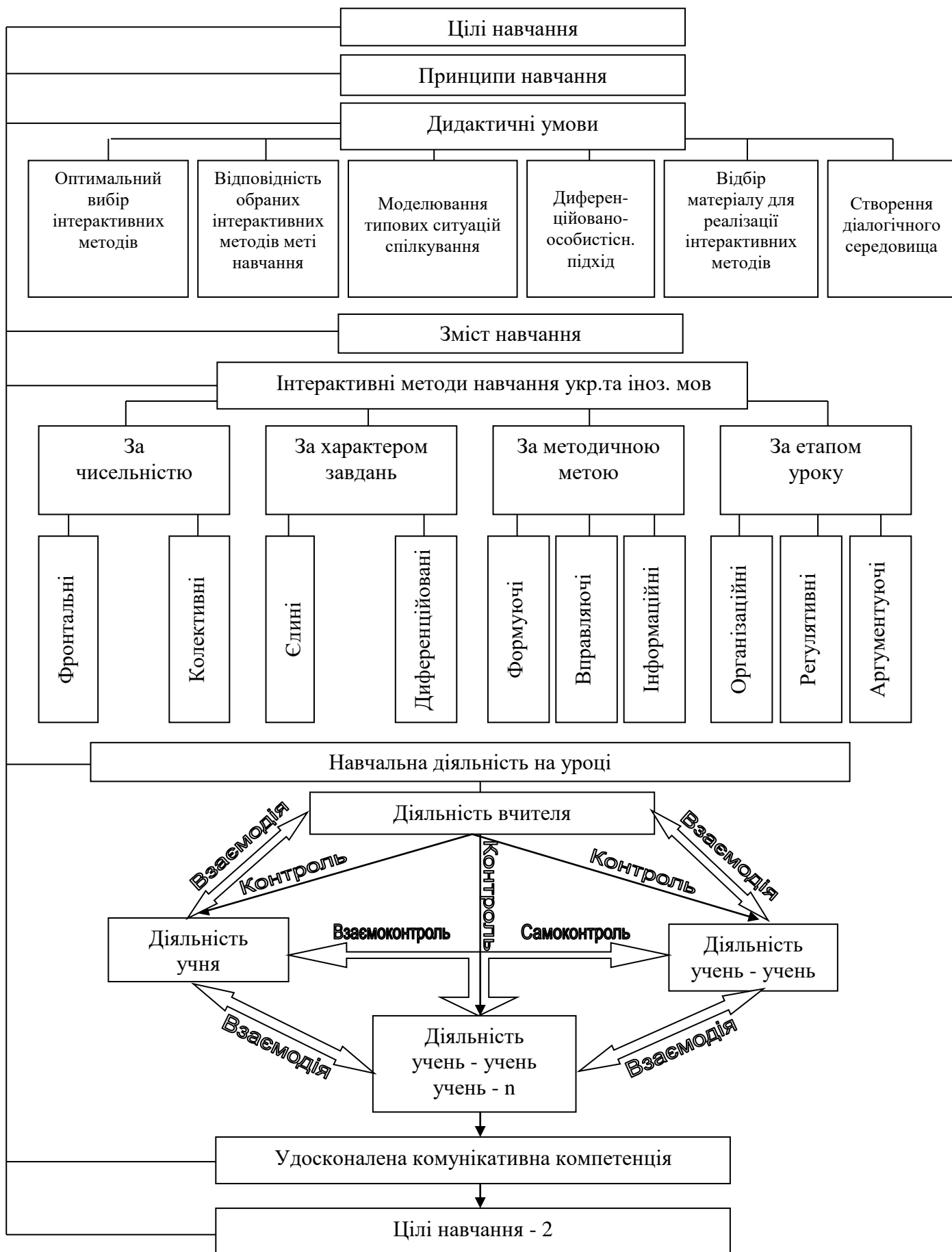

Рис. 3.3. Системно-методична модель реалізації дидактичних засад застосування інтерактивних методів у процесі мовної освіти молодших школярів

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк А.М. Загальні методи навчання в школі / Анатолій Миколайович Алексюк. – [2-е вид.]. – К., 1981. – 189 с.
2. Алексюк А.М. Взаємодія форм організації і методів навчання / А.М.Алексюк, В.К.Дьяченко // Радянська школа. – 1983. – № 7. – С. 8–13.
3. Амонашвили Ш.А. Истина школы / Шалва Александрович Амонашвили. – К. : СПД А.М.Богданова, 2005. – 72 с.
4. Амонашвили Ш.А. Психологические особенности усвоения второго языка младшими школьниками / Ш.А. Амонашвили // Иностраный язык в школе. – 1986. – № 2. – С. 24–27.
5. Антонюк Н. Навчання у співпраці / Н. Антонюк // Англійська мова та література. – 2005. – № 33 (15). – С. 2–3.
6. Андреева Г.М. Социальная психология: учеб. [для высш. учеб. завед.] / Г.М. Андреева. – М. : Аспект Пресс, 2001. – 378 с.
7. Андрієвська В.В. Діалогічна взаємодія у навчально виховному процесі загальноосвітньої школи: [кн. для вчит.] / Андрієвська В.В., Балл Г.О., Волинець А.Г.; за ред. Г.О. Балла, О.В. Киричука, Р.М. Шамелашвілі. – К.: ІЗМН, 1997. – 136 с.
8. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе / Юрий Константинович Бабанский. – М. : Педагогика, 1980. – 224 с.
9. Бабаян Ю.О. Розвиток рефлексивного оцінювання як чинника мотивації досягнення молодших школярів: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07 / Юлія Олександрівна Бабаян. – К., 2004. – 206 с.
10. Бахтин М.М. К философии поступка / М.М. Бахтин // Философия и социология науки и техники. – М. : Знание, 1986. – С. 26 – 37.
11. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / Беспалько В.П. – М., 1989. – 192 с.
12. Бех І. Науковий підхід – запорука виховного успіху педагога / Іван Бех // Початкова школа. – 1999. – № 11–12. – С. 2–5.
13. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод.посіб. / Іван Дмитрович Бех – К. : ІНЗМ, 1998. – 204 с.
14. Бех П.О. Концепція навчання іноземних мов в Україні (проект) / П.О. Бех, Л.В. Биркун // Іноземні мови. – 1996. – №2. – С. 3–8.
15. Биркун Л. Комунікативно орієнтований урок іноземної мови в початковій школі / Людмила Биркун // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2003. – № 1. – С. 110–115.
16. Бим И.Л. Возможные формы и содержание курсов обучения иностранным языкам в начальной школе / И.Л. Бим, М.З. Биболетова // Иностранные языки в школе. – 1991. – №2. – С. 3–9.
17. Блонский П.П. Педология: кн. для преподават. и студ. высш. пед. учеб. завед. / Блонский П.П.; под ред. В.А. Слостенина. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 288 с.

18. Бодалев А.А. Диалог как форма психологического воздействия / Бодалев А.А., Ковалев Г.А. // Общение и диалог в процессе обучения, воспитания и психологической консультации: сб. науч. тр.; под ред. А.А. Бодалева. – М., 1987. – 180 с.
19. Бодалев А.А. Формирование понятия о другом человеке как личности / Алексей Александрович Бодалев. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1970. – 135 с.
20. Бодалев А.А. Личность и общение / А.А. Бодалев. [2-е изд.]. – М. : Международная педагогическая академия, 1995. – 328 с.
21. Бондар В.І. Дидактика: [підруч. для студ. вищ. пед. навч. закл.] / Володимир Іванович Бондар. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
22. Бондар В.І. Теоретичні основи і технологія аналізу навчально-виховного процесу на уроці (дидактичний аспект) / Володимир Іванович Бондар. – К.: КДПІ, 1993. – 29 с.
23. Бондар Л.В. Спільна навчальна робота молодших школярів як чинник їх розумового та соціального розвитку: дис. ...канд. психол. наук: 19.00.07 / Людмила Вікторівна Бондар – К., 2003. – 200 с.
24. Бондар С.П. Методи навчання: традиції та інновації / С.П. Бондар // Біологія і хімія в школі. – 2000. – № 5– С. 13–17.
25. Бондар С.П. Проблеми оновлення методів навчання у сучасній школі / С.П. Бондар // Наукові записки: зб. наук. праць. – Київ, 2000. – С. 9–17.
26. Буган Ю.В. Громадянська освіта в школі: завдання, зміст та форми реалізації / Ю.В. Буган, О.В. Козловська // Завуч. Наша вкладка. – 2005. – № 01 (223). – С. 6–18.
27. Будна Н.О. Підсумкова перевірка та оцінювання знань: Дидактичний матеріал. 3 клас / Будна Н.О, Головка З.Л., Заєць Я.М. та ін.; Вид. друге, переробл. і доп. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 112 с.
28. Булгакова В. До питання про співвідношення понять «комунікативна компетентність» та «комунікативна компетенція» / В. Булгакова // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2005. – № 6. – С. 82–86 .
29. Буренко В. Об'єктивні умови переходу початкової школи на нову структуру і зміст навчання. Поради методиста / В. Буренко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2002. – № 1–2. – С. 18–22.
30. Буш Г.Я. Диалогика и творчество / Генрих Язенович Буш. – Рига: Авотс, 1985. – 318 с.
31. Варчак Н.А. Дидактична гра в процесі навчання іноземної мови / Наталія Андріївна Варчак // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Наука і сучасність: зб. наук. пр. – К.: Логос, 2000. – Вип.1., Ч.2. – С. 16–25.
32. Варчак Н.А. Опора на гру, як один із шляхів активізації навчальної діяльності молодших школярів / Наталія Андріївна Варчак // Проблема імітаційно-ігрового підходу до організації навчального процесу у вищій школі: зб. наук. тез. міжнар. наук.-практ. конф., 27–28 верес. 2001 р., Кривий Ріг / під ред. Л.В. Кондрашової. – Кр.Р. : Кривориз. держ. пед. ун-т, 2001. – С. 156–160.

33. Василенко М. Використання гри як основного методу навчання іноземної мови на початковому етапі / М. Василенко, В. Щеголь // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2003. – № 1. – С. 104–106.
34. Ващенко Г. Загальні методи навчання: підручник для педагогів. – Вид. перше. – К. : Українська Видавнича Спілка, 1997. – 115 с.
35. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. в допов.) [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1725 с.
36. Велитченко Л.К. Педагогічна взаємодія: теоретичні основи психологічного аналізу: моногр. / Л.К. Велитченко. – Одеса: ПНУАПН України, 2005. – 302 с.
37. Велитченко Л.К. Психология педагогического взаимодействия: проблемы концептуализации: моногр. / Л.К. Велитченко. – Одесса: ЮНЦ АПН Украины, 2003. – 222 с.
38. Величко А. Оновлення змісту початкової освіти / А. Величко // Директор школи. Україна. – 2007. – № 10. – С.40 – 45.
39. Весна М.А. Педагогическая синергетика: моногр. / М.А. Весна. – Курган: Изд-во Курганского государственного университета, 2001. – 405 с.
40. Вікова та педагогічна психологія: [навч. посібник] / [О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін.]. – К. : Просвіта, 2001. – 416с.
41. Выготский Л.С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка / Л.С. Выготский // Вопросы психологии. – 1966. – № 6. – С. 76–78.
42. Выготский Л.С. Избранные психологические исследования / Л.С. Выготской. – М., 1956. – 450 с.
43. Волосяк М.А. Проблемне навчання як провідний метод розвиваючого навчання в умовах особистісно орієнтованої парадигми освіти / М.А. Волосяк // Управління школою. – 2005. – № 16 – 18 (100 – 102). – С. 56–69.
44. Волосяк М.А. Інтерактивні форми роботи на уроці / М.А. Волосяк // Управління школою. – 2005. – № 16 – 18 (100 – 102). – С. 70–79.
45. Ворон М. Демократизація навчання, або як розуміється навчання / М. Ворон // Директор школи. Україна. – 2006. – №10. – С. 44–57.
46. Впровадження елементів інтерактивних технологій навчання в 1–4 класах: метод. посіб. / [укл. В.Мазай]. – Умань, 2004. – 82 с.
47. Годкевич Л. Інтерактивні технології / Лариса Годкевич // Завуч. – 2004. – № 6 (192). – С. 9–12
48. Голант Е.Я. Методы обучения в советской школе / Евгений Яковлевич Голант. – М. : Учпедгиз, 1957. – 152 с.
49. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С. Гончаренко; гол.ред. С. Головка. – Київ: Либідь, 1997. – 370 с.
50. Горбатов Д.С. Практикум по психологическому исследованию: учеб. пособие / Д.С. Горбатов. – Самара: Издательский дом «БАХРАХ- М», 2006. – 272 с.
51. Григорчук Т. Інтерактивні методи навчання у сучасній системі освітніх послуг вищого навчального закладу / Т. Григорчук // Педагогічні інновації:

- ідеї, реалії, перспективи: зб. наук. праць / ред. кол. Н.Ф.Федорова та ін. – К. : Інститут реклами, 2004. – Вип. 8. – 131 с.
52. Громадянська освіта в школі: завдання, зміст та форми реалізації // Завуч. Наша вкладка – 2005. – № 01 (223). – С. 2–21.
53. Гудзик І. Русский язык // Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1 – 4 класи. – К. : Початкова школа, 2006. – С.117 – 160.
54. Гузеев В. Просто и технологично о методах обучения / В. Гузеев // Химия в школе. – 2003. – № 10. – С. 16–22.
55. Гуманкова О. Розвиток комунікативної компетенції молодших школярів / О. Гуманкова // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2003. – № 1. – С. 100–103.
56. Гусинский Э.Н. Образование личности: [пособие для преподавателей]. – М.: Интерпракс, 1994. – 136 с.
57. Данилов М.А. Дидактика средней школы. Некоторые проблемы соврем. дидактики: учеб. пособие / М.А. Данилов; под ред. М.А. Данилова и М.Н. Скаткина. – М.: Просвещение, 1975. – 303 с.
58. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ ст.). – К., 1996.
59. Державний стандарт початкової освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>
60. Державні стандарти загальної середньої освіти. Освітня галузь «Мови і літератури» // Іноземні мови в школах України. – 2018. – № 1. – С. 48–52.
61. Джонсон Д. Методы обучения. Обучение в сотрудничестве / Джонсон Д., Джонсон Р., Джонсон-Холубек Е.; пер. с англ. З.С. Замчук. – СПб.: Экономическая школа, 2001. – 256 с.
62. Дидактика средней школы: [учеб. пособие для студентов пед. ин-тов]; под ред. М.А. Данилова, М.Н. Скаткина. – М.: Просвещение, 1975. – 303 с.
63. Довженко О.О. Проблема спілкування учителя з учнем у педагогічній теорії та практиці України другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О.О. Довженко. – Харків, 2004.–19 с.
64. Дронов В.В. Психологические и методические основы обучения иностранным языкам детей младшего возраста / В.В. Дронов // Иностранный язык в школе. – 1985. – № 4. – С. 93–95.
65. Дьяченко Л.В. Психологические особенности взаимодействия учителя и учащихся при решении «трудных» мыслительных задач: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Л.В. Дьяченко. – Харьков, 2000. – 25 с.
66. Дьяченко В.К. Сотрудничество в обучении: О коллективном способе учебной работы: кн. для учит. / Виталий Кузьмич Дьяченко. – М.: Просвещение, 1991. – 192 с.
67. Дьяченко В.К. Коллективный способ обучения: Дидактика в диалогах: кн.для учит. / Виталий Кузьмич Дьяченко. – Москва: Народное образование, 2004.–352 с.

68. Єльнікова О.В. Управління впровадженням інтерактивних освітніх технологій в навчальний процес загальноосвітнього навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О.В. Єльнікова. –К., 2005.–20 с.
69. Елухіна Н.В. О включении элементов интенсивного обучения в преподавание иностранных языков в средней школе / Н.В. Елухіна // Иностранные языки в школе. – 1990. – №6. – С. 7–13.
70. Жебелев С.А. Сократ / С.А. Жебелев. – Берлин, 1923. – 190 с.
71. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти, вивчення, викладання, оцінювання. Відділ сучасних мов. Страсбург. – К.: Ленвіт, 2003. – 261 с.
72. Зак А.З. Развитие теоретического мышления у младших школьников: кн. для учит. / Анатолий Залманович Зак. –М. : Педагогика, 1984. – 152 с.
73. Зверева М.В. О понятии «дидактические условия» / М.В. Зверева // Новые исследования в педагогических науках. – 1987. – № 1 (49). – С. 29–32.
74. Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання / Л. Галіціна (упоряд.). – К. : Редакції загально педагогічних газет, 2005. – 128 с.
75. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи / Упоряд. Стребна О.В., Соценко А.О. – Х. : Вид. група «Основа», 2006. – 176 с.
76. Інтерактивні технології навчання в початковій школі: навч. посібник / Біда О.А., Кравчук О.В., Коберник Г.І. та ін. – Умань: РВЦ «Софія». – 2007. – 212 с.
77. Іванова Е.Г. Методика обучения в сотрудничестве на начальном этапе средней общеобразовательной школы: На материале английского языка: дис... канд. пед. наук: 13.00.02. / Іванова Елена Геннадьевна. – М., 2003. – 165 с.
78. Интенсивное обучение языкам в высшей школе: учеб.пособ. / [И.Я.Зимняя и др., под ред. Г.А.Китайгородской.]. – М.: Изд.-во МГУ, 1987. – 157 с.
79. Калініна Л. Технології формування іншомовної фонетичної компетенції учнів початкової школи / Калініна Л., Самойлюкевич І., Березенська Л. // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2003. – № 1. – С. 92–103.
80. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении: кн.для учит. / В.А.Кан-Калик. – М.: Просвещение, 1987. – 190 с.
81. Каптерев П.Ф. Детская и педагогическая психология / Петр Федорович Каптерев; сост. Н.С. Лейтес. – М.: Воронеж, 1999. – 336 с.
82. Капустин Н.П. Педагогические технологии адаптивной школы: учеб. пособие для студентов высших пед. учебных заведений / Н.П. Капустин. – М.: Академия, 2001. – 216 с.
83. Кларин М.В. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игр, дискуссии, анализ зарубежного опыта / М.В. Кларин. – М. – Рига: Педагогический центр «Эксперимент», 1998. – 180 с.
84. Князева Е.Н. Антропологичний принцип в синергетике / Князева Е.Н., Курдюмов С.П. // Вопросы философии. – 1997. – № 3. – С. 62–79.

85. Князева Е.Н. Синергетика: начало нелинейного мышления / Князева Е.Н., Курдюмов С.П. // *Общественные науки и современность.*—1993. — № 2. — С. 38–42.
86. Коберник О. Соціальне становлення особистості школяра в процесі застосування інтерактивних технологій на уроках трудового навчання / Олександр Коберник // *Дидактика професійної школи.* — Вип.3. — 2005. — С. 56–59.
87. Коваленко О. Модернізація системи іншомовної освіти в Україні / Оксана Коваленко // *Іноземні мови в навчальних закладах.*—2003.—№ 1. — С. 11–16.
88. Коваленко О. Про вивчення іноземних мов у 2006-2007 н.р. Методичні рекомендації / Оксана Коваленко // *Іноземні мови в навчальних закладах.* — 2006. — № 3. — С. 6–12.
89. Коджаспирова Г.М. Словарь по педагогике (междисциплинарный) / Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. — Москва: ИКЦ «МарТ», Ростов н/Д.: Издательский центр «МарТ», 2005. — 448 с.
90. Козина Е. Польза от интерактивного обучения / Е. Козина // *Здоровье детей.* — 2005. — № 18, 16-30 сентября . — С. 32–33.
91. Козловська І.М. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи: дидактичні основи: монографія / І.М. Козловська; за ред. С.У. Гончаренка. — Львів: Світ, 1999. — 302 с.
92. Коломієць Н.А. Інтерактивне навчання: сутність, основні засоби реалізації / Наталія Андріївна Коломієць // *Наукові записки: зб. наук. ст. НПУ імені М.П.Драгоманова. Педагогічні та історичні науки.* — К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2006. — Вип. LXII (62). — С. 82–91.
93. Коломієць Н.А. Педагогічні технології: з теорії питання / Наталія Андріївна Коломієць // *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини.* — К. : Міленіум, 2006. — Вип. 17. — С. 231–240.
94. Коломієць Н.А. Інтерактивні методи навчання молодших школярів англійської мови: спроба класифікації / Наталія Андріївна Коломієць // *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини.* — Умань, 2007. — С. 112–118.
95. Коломієць Н.А. Формування іншомовної комунікативної компетенції молодших школярів інтерактивними методами / Наталія Андріївна Коломієць // *Нові концепції викладання іноземної мови в контексті Болонського процесу: матеріали Всеукр. наук.-метод. конф., 7 листопада 2007 р.* — К., 2007. — С. 31–33.
96. Коломієць Н.А. Дослідження доцільності визначення дидактичних засад застосування інтерактивних методів у навчанні молодших школярів англійської мови / Наталія Андріївна Коломієць // *Психолого - педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. праць.* — Умань, 2007. — Вип. 23. — С. 73–81.
97. Коломієць Н.А. Застосування інтерактивних методів у процесі мовної освіти молодших школярів (на матеріалі предметів «Рідна мова» та «Англійська

- мова»): Методичний посібник / Наталія Андріївна Коломієць. – Умань, 2008. – 102 с.
98. Коломінова О.О. Методика формування соціокультурної компетенції учнів молодшого шкільного віку в процесі навчання усного англomовного спілкування: дис. ...канд. пед. наук: 13.00.02 / Коломінова О.О. – К., 1998. – 181 с.
 99. Коломинский Я.Л. Изучение педагогического взаимодействия / Я.Л.Коломинский // Советская педагогика. – 1991. – №10. – С. 36–42.
 100. Комар О.А. Інтерактивні технології – технології співпраці / Ольга Анатолівна Комар // Початкова школа. – 2004. – № 9. – С. 5–7.
 101. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения: [в 2 т.]. / Я.А. Коменский; под ред. А.И. Пискунова и др. – М.: Педагогика, 1982. – Т.2 – 1982. – 222 с.
 102. Коменский Я.А. Великая дидактика: / [Избранные пед.сочинения; под ред. А.А. Красновского]. – М. : Учпедгиз, 1955. – 265 с.
 103. Кондрашова Л.В. О педагогическом взаимодействии учителя и учащихся в учебном процессе // Дидактический аспект педагогического взаимодействия в школе и вузе: сб. науч. сообщ. / Л.В. Кондрашова. – Измаил, 1994. – 112 с.
 104. Конфуций и его школа: [антология/сост. и авт. Предисл. В.В. Малявин]. – М. : Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 1996. – 176 с.
 105. Концепція навчання іноземних мов у середній загальноосвітній 12-річній школі // Reference Guide for the Teacher of English: довідник вчителя англійської мови / Упоряд. Т. Михайленко, І. Берегова. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2004. – 128 с.
 106. Коробко С.Л. Розвиток пізнавальних процесів у шестирічних першокласників / С.Л. Коробко // Педагогічний досвід навчання і виховання шестирічних першокласників. – 1999. – С. 25–39.
 107. Коротаева Е. Погружение в общение / Е. Коротаева // Директор школи. Україна – 2000. – № 1. – С. 86–92.
 108. Коротаева Е.В. Обучающие технологии в познавательной деятельности школьников / Евгения Владиславовна Коротаева. – Москва: Сентябрь, 2003. – 176 с.
 109. Коротаева Е.В. Директор – учитель – ученик: пути взаимодействия / Е.В. Коротаева. – М.: Сентябрь, 2000. – 184 с.
 110. Косенко О.І. Інтерактивні форми роботи й розкриття лідерських здібностей під час формування навичок діалогічного мовлення / О.І.Косенко // Англійська мова та література. – 2004. – № 34 (80) грудень. – С. 2–4.
 111. Костюк Г.С. Сравнительное исследование индивидуального и совместного решения мыслительных задач младшими школьниками / Костюк Г.С., Андриевская В.В., Балл Г.А., Кисарчук З.Г., Мусатов С.Н., Чмут Т.К. // Психологический журнал. – 1983. – № 5. – С. 23–31.
 112. Костюшко Ю.О. Педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до міжособистісної взаємодії в ситуаціях конфлікту: автореф. дис. на здобуття

- наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Ю.О. Костюшко. – Житомир, 2005. – 19 с.
113. Котович С.Г. Урок української мови в 3 класі / С.Г. Котович // Початкове навчання та виховання. – 2008. – № 5 – 6. – С.17 – 19.
114. Кравченко Т. Використання інтерактивних методик на уроках трудового навчання / Кравченко Т., Коберник О. // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2003. – № 2. – С. 28–31.
115. Краевский В.В. Основы обучения. Дидактика и методика: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.В. Краевский, А.В. Хуторской. – М. : Издательский центр «Академия», 2007. – 346 с.
116. Крайня М.І. Використання інтерактивних технологій на уроках мови та літератури / М.І. Крайня // Таврійський вісник освіти. – 2005. – № 1. – С. 47–50.
117. Кривчикова Г.Ф. Методика інтерактивного навчання писемного мовлення майбутніх учителів англійської мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.пед.наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Г.Ф. Кривчикова. – К., 2005. – 19 с.
118. Кривега Л.Д. Мировоззренческие ориентации личности в условиях трансформации общества/ Л.Д. Кривега. – Запорожье: ЗГУ, 1998. – 202 с.
119. Крутій К. Місце інтерактивних методів навчання педагогів у здійсненні мовленнєвого розвитку дошкільників / К. Крутій // Луганський Вісник. – 2004. – № 10. – С. 140–143.
120. Кузнецов В.И. Принципы активной педагогики / В.И. Кузнецов. – М.: Издательский центр «Академия»; 2004. – 116 с.
121. Куликова Е.А. Развитие самостоятельности школьников средствами интерактивной технологии: автореф. дис. на соискание науч.степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика и история педагогики» / Е.А. Куликова. – СПб., 1999. – 22 с.
122. Куликова Л.Н. Проблемы саморазвития личности / Л.Н. Куликова. – Хабаровск: Изд-во ХГПУ, 1997. – 315 с.
123. Кучинский Г.М. Диалог и мышление / Геннадий Михайлович Кучинский. – Минск: Изд-во БГУ, 1983. – 190 с.
124. Леднев В.С. Содержание образования / Вадим Семенович Леднев. – М.: Высш.шк., 1989. – 360 с.
125. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность: [учеб. пособ. для студ. вузов] / Алексей Николаевич Леонтьев. – Изд. 2-е. – М.: Политиздат, 1977. – 304 с.
126. Леонтьев А.А. Психология общения: [учеб. пособие для студентов-психологов] / А.А. Леонтьев. – Тарту, 1974. – 219 с.
127. Лийметс Х.Й. Групповая работа на уроке / Х.Й. Лийметс. – М. : Знание, 1975. – 63 с.
128. Лисенко А. Мозаїка інтерактивних методів навчання в системі роботи вчителя-словесника / А. Лисенко, Н. Авраменко. // Українська література. – 2005. – № 7. – С. 31–35.

129. Логачевська С.П. Дидактичні основи організації диференційованого навчання молодших школярів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / С.П. Логачевська. – Кіровоград, 1998. – 23 с.
130. Лотиш Л.В. Елементи інтерактивного навчання на уроках читання у початковій школі / Л.В. Лотиш // Розкажуть онуку – 2009.–№8.–С.62 – 65.
131. Люц Ю. Дети индиго – люди будущего / Ю. Люц // Человек без границ. – 2006. – №5. – С. 6–15.
132. Ляудис В.Я. Психолого-педагогические проблемы взаимодействия учителя и учащихся: сборник научных трудов / В.Я. Ляудис; под ред. А.А. Бодалева. – М., 1980. – 159 с.
133. Мазуха Д.С. Інтерактивні технології розвитку критичного мислення молодших школярів: навчальний посібник / Мазуха Д.С., Мазур О.С. – К.: Метерлінк, 2005. – 65 с.
134. Максимова О.О. Педагогічні умови досягнення успіху дітьми – шестирічками у процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / О.О. Максимова. – Житомир, 2006. – 19 с.
135. Мартинець А.С. Нові педагогічні технології: інтерактивне навчання / А.С.Мартинець // Відкритий урок. – 2003. – № 7,8. – С. 28–31.
136. Мартинова Р.Ю. Цілісна загальнодидактична модель змісту навчання іноземних мов: [Монографія] – К. : Вища школа, 2004. – 454 с.
137. Матвеева Л.А. Мета-модель младшего школьника как субъекта учебной деятельности и условия его становления в новых интерактивных технологиях / Л.А. Матвеева // Младший школьник: формирование и развитие его личности. – СПб., 2002. – С. 15–25.
138. Матвієнко О.В. Створення моделі спеціаліста на засадах теорії освітньої інноватики / О.В. Матвієнко // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 3 (44). – С. 45–53.
139. Машбиц Е.И. Диалог в обучающей системе / Е.И. Машбиц, В.В. Андриевская, С.Ю. Комиссарова; под общ. ред. А.А. Стогния и др. – К.: Высшая шк., 1989. – 183 с.
140. Мельник В.В. Інтеракція в освітньому процесі: технологія організації / В.В. Мельник // Управління школою. – 2006. – № 13 (133). – С.15–20.
141. Мельник Н. Впровадження інтерактивних технологій у навчально-виховний процес / Н.Мельник // Початкове навчання та виховання. – 2006. – № 13. – С. 3–5.
142. Менг К. Онтогенез речового обучения // Психолого-педагогические вопросы развития речи в детском саду / Под ред. Ф.А. Сохина и О.С. Ушаковой. – М.: АПН СССР, 1987. – 29 с.
143. Меньшикова Ж.А. Личностно-ориентированое педагогическое взаимодействие учителя и учащихся при компьютерном обучении: дис. ...кандидата пед. наук: 13.00.01 / Меньшикова Жанна Анатольевна. – К., 1996. – 198 с.

144. Митина Г.В. Интерактивное обучение как основа психолого-педагогической поддержки личностного становления младшего школьника // Интерактивные методы в образовании: личностносозидающие смыслы. – Хабаровск, 2002. – С. 196–200.
145. Михеев В.И. Моделирование и методы теории измерений в педагогике / В.И. Михеев. – М. : Высшая школа, 1987. – 200 с.
146. Москаленко В.В. Соціальна психологія: підруч. / В.В. Москаленко.– Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.
147. Мусатов С.О. Психологія педагогічної комунікації: теоретико – методологічний аналіз / С.О. Мусатов. АПН України. Інститут психології ім. Г.С. Костюка. – К.: Рівне: Ліста – М., 2003. –175 с.
148. Мясичев В.Н. Психология отношений: Избр. психол. тр. / В.Н. Мясичев, А.А. Бодалев (ред): Воронеж: НПО «Модек», 1995. – 356 с.
149. Назаренко В. Пріоритети у змісті та структурі сучасної початкової освіти / В. Назаренко // Директор школи. Україна.–2006.–№ 12.–С. 62 – 66.
150. Нечаєва Л. Діалогічне мовлення: 2 клас / Л. Нечаєва. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. – 48 с.
151. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
152. Ольшанський Д.В. Дидактичні умови використання коміксів у навчанні іноземної мови молодших школярів: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.09 / Дмитро Валентинович Ольшанський. – К., 2002. -194 с.
153. Орлов В.И. Методические основы обучения. – М. : Информационно внедренческий центр «Маркетинг», 2000. – 72 с.
154. Павлова Л.Д. Методологічні підходи до проблеми інтерактивної педагогічної взаємодії / Л.Д. Павлова // Управління школою. – 2006. – № 13 (133). – С. 2–14.
155. Паламарчук В.Ф. Взаємозв'язок навчання і розвитку учнів в аспекті реформи школи: метод. лист для вчителів і кер. шкіл, гімназій, ліцеїв / Валентина Федорівна Паламарчук. – К.:Т-во «Знання України»,2002.–46 с.
156. Палій Л. Урок іноземної мови в початковій школі / Л. Палій // Початкова освіта. – 2001. – № 46 (142). – С. 6–9.
157. Паршикова Е.А. Принципы отбора и организации материала для обучения иностранному языку в начальной школе / Е.А. Паршикова // Иноземні мови. – 2004. – № 1. –С. 41–46.
158. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е.И. Пассов. – [2-е изд.]. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
159. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению / Е.И. Пассов. – М.: Русский язык, 1989. – 276 с.
160. Пассов Е.И. Коммуникативность – основное направление современного обучения иностранным языкам // Коммуникативность обучения – в

- практику. Кн. для учителя / Под ред. Е.И.Пассова. – М.: Просвещение, 1985. – 127 с.
161. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии: учеб. пособ.; / под ред. А.П.Смирнова. – М.: Просвещение, 1994. – 356 с.
162. Педагогика: учеб. пособ. для студентов пед. ин-тов / Ю.К.Бабанский, В.А. Слостенин, Н.А. Сорокин и др.; под ред. Ю.К. Бабанського – [2-е изд., доп. и перераб]. – М.: Просвещение, 1988. – 479 с.
163. Педагогика / [В.И.Журавлев, П.И.Пидкасистый, М.П.Порнов и др.; П.И.Пидкасистый (ред.)]. – М.: Российское педагогическое агентство, 1995. – 637 с.
164. Педагогика: учеб. пособ. для студ. / под ред. С.П. Баранова, В.А. Слостенина. – 2-е изд., доп.]. – М.: Просвещение, 1986. – 336 с.
165. Педагогічний словник / [за ред. М.Д. Ярмаченка]. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 315 с.
166. Педагогічний словник /за ред. дійсного члена АПН України Ярмаченка М.Д. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
167. Педагогический энциклопедический словарь / [гл.ред. М.Бим-Бад; редкол.: М.М. Безруких, В.А. Болотов, Л.С. Глебова и др.]. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2002. – 578 с.
168. Пентилюк М.І. Стандартизація мовної освіти і завдання вчителя-словесника / М.І. Пентилюк // Таврійський вісник освіти. – 2004. – № 2. – С. 69 – 75.
169. Песталоцци И.Г. Избранные педагогические сочинения / Иоганн Генрих Песталоцци; под ред. В.А. Ротенберг, В.М. Кларина: [В 2 т.]. – М.: Педагогика, 1981. – Т.1. – 334 с.
170. Петрук О. До проблеми навчання української мови на функціонально-комунікативних засадах / О. Петрук // Нова педагогічна думка. – 2003. – № 3 – 4. – С. 70 – 71.
171. Платон: собр.соч. в 4 т./ [пер. с древнегреч. С.А.Ананьин]. – М. : Мысль, 1993. – Т.2. – 202 с.
172. Побірченко Н. Інтерактивне навчання в системі нових освітніх технологій / Наталя Побірченко, Галина Коберник // Початкова школа . – 2004. – № 10. – С. 9–12.
173. Подласый И.П. Педагогика начальной школы: учеб. пособ. / И.П. Подласый. – М.: Владос, 2001. – 400 с.
174. Подоляк Л. Шестирічна дитина: яка вона?: Теми для обговорення на батьківських зборах у початковій школі / Л. Подоляк, І. Карабаєва. – К.: Редакція загально педагогічних газет, 2003. – С. 10–19.
175. Половенко О.Б. Особистісно орієнтований підхід до навчання іноземної мови / О.Б. Половенко // Англійська мова та література. – 2004. – №1(47). – С. 2–7.
176. Полянський П.Б. Про підсумки переходу початкової школи на новий зміст та структуру навчання. Доповідна записка / П.Б. Полянський // Початкова освіта. – 2006. – № 2 (338). – Січень. – С.3 – 7.

177. Пометун О. Організація командної діяльності в педагогічному колективі / О. Пометун, Л. Середяк, О. Янушевич // Директор школи. – 2005. – № 6,7. – С. 59–76.
178. Пометун О. Що таке «інтеракція» і навіщо вона потрібна у навчання / Олена Пометун // Завуч. Наша вкладка. – 2005. – № 25. – С. 10–14.
179. Пометун О. Сучасний урок: Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко; За ред. О.І. Пометун. – К.: «А.С.К.», 2005. – 192 с.
180. Пометун О. Як навчити учителів інтерактивних технологій: з досвіду проведення інтерактивних тренінгів у системі перепідготовки педагогічних кадрів / Олена Пометун // Управління школою. – 2004. – № 31 (79). – С. 22–26.
181. Попова Л.Б. Інтерактивні форми навчання в процесі викладання курсу методики навчання молодших школярів рідної мови / Л.Б. Попова // Використання інтерактивних методів та мультимедійних засобів у підготовці педагога. – Кам'янець-Подільський, 2003. – С. 109–114.
182. Потапова Н.І. Поєднання індивідуальних і групових форм навчальної діяльності в інтелектуальному розвитку молодших школярів: дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.09 / Потапова Наталія Іванівна. – Умань, 2006. – 225 с.
183. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Англійська мова. 2-12 класи. – К.: Шкільний світ, 2001. – 31 с.
184. Протасова Н.Г. Теоретико-методичні основи функціонування системи післядипломної освіти педагогів в Україні: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01 / Протасова Наталя Георгіївна. – К., 1999. – 472 с.
185. Пряникова В.Г. История образования и педагогической мысли: учебник – справочник / В.Г. Пряникова, З.И. Равкин. – М.: Новая школа, 1994. – 96 с.
186. Психологія: [респ. наук.-метод. зб. / ред. кол.: О.В. Киричук та ін.]. – К.: Освіта, 1965. – Вип. 37. – 96 с.
187. Пушкарьова Т. Взаємодія вчителя початкових класів з учнями в умовах особистісно орієнтованого навчання / Т. Пушкарьова // Початкова школа. – 2002. – № 6. – С. 47–49.
188. Редько В.Г. Залежність ефективності навчання іноземних мов учнів початкової школи від їхніх вікових особливостей / В.Г. Редько // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2002. – № 1–2. – С. 22–30.
189. Редько В.Г. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів початкової школи: посіб. / В.Г. Редько. – К.: Генеза, 2007. – 136 с.
190. Редько В. Як забезпечити в навчанні іноземної мови ефективне функціонування системи: учитель-підручник-учень / Валерій Редько // Іноземні мови в навчальних закладах – 2004. – №4. – С. 62–67.
191. Реформа освіти та науки: Урядовий портал: [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi/reforma-osviti>
192. Роман С.В. Психологічні основи навчання іноземної мови у початковій школі / С.В. Роман, О.Р. Коломінова // Іноземні мови. – 2002. – № 1. – С. 35–38.

193. Роман С.В. Методика навчання англійської мови в початковій школі: навч. посіб. / С.В.Роман. – К.: Ленвіт, 2005. – 208 с.
194. Роман С.В. Планування та аналіз навчального процесу з іноземної мови у початковій школі (на матеріалі англійської мови): навч. посіб. / С.В. Роман. – Горлівка : ГДПМ, 2003. – 108 с.
195. Ромашина С.Я. Дидактическое коммуникативное воздействие учителя – форма управления учебной деятельностью класса: моногр. / С.Я. Ромашина – Барнаул: Изд-во БГПУ, 2000. – 237 с.
196. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1973. – 424 с.
197. Рудакова И.А. Методы обучения в педагогической теории и практике / И.А. Рудакова. – Ростов н/Д: Ростовский гос. педагогический ун – т., 2001. – 228 с.
198. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підруч для студентів пед. факультетів / Олександра Яківлівна Савченко. – К.: Генеза, 2002. – 368 с.
199. Савченко О. Читання / Савченко О., Мартиненко В. // Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1 – 4 класи. – К.: Початкова школа, 2006. – С.79 – 116.
200. Самохина А. Активные методы обучения / А.Самохина // Экономика в школе. – 2002. – № 3. – С. 29 – 36.
201. Селевко Г. Сознание под контролем. А вы знаете, как выглядит процес мышления / Г.Селевко // Учительская газета. – 2005. – № 46. – С. 16–21.
202. Селевко Г. Поговорим о жизни. Технология коммуникативного обучения иноязычной культуре / Г. Селевко // Учительская газета. – 2005. - № 44. – С. 16–20.
203. Симоненко Т. Професійна комунікативна компетенція вчителя-словесника: сутність, структура, критерії поняття / Т. Симоненко // Рідна школа. – 2004. – № 9. – С. 12–16.
204. Сиротюк А.Л. Обучение детей с учетом психофизиологии: Практическое руководство для учителей и родителей / А.Л. Сиротюк. – М.: ТЦ «Сфера», 2000. – 128 с.
205. Сільська малокомплектна школа: теоретико-методичний аспект: [навч. посіб. для студентів пед. факультет та вчителів почат. класів / за заг.ред. Н.С. Побірченко]. – К. : Міленіум, 2005. – 212 с.
206. Сквирский В.Я. О роли педагогического взаимодействия / В.Я. Сквирский // Вестник высшей школы. – 1987. – № 6. – С. 30–33.
207. Склярова Е.А. Создание и практика применения интерактивной обучающей системы по физике: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.02. «Теория и методика обучения (физика)» / Е.А. Склярова.– Томск, 2003. – 23 с.
208. Скрипник М. Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання / М. Скрипник; упоряд. І. Галіцина. – К.: Ред. загальнопедагогічних газет, 2005. – 128 с.

209. Словарь психолога-практика / сост. С.Ю. Головин. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – Мн. : Харвест, 2005. – 976 с.
210. Сорокин Н.А. Дидактика: [учеб. пособ. для пед. ин-тов.] / Н.А.Сорокин. – М.: Просвещение, 1974. – 222 с.
211. Стылик С.А. Интерактивные методики как фактор педагогического руководства развитием эмоциональной отзывчивости младших школьников / С.А. Стылик // Интерактивные методы в образовании: личностносозидающие смыслы. – Хабаровск, 2002. – С. 45–51.
212. Суворова Н. Интерактивное обучение: новые подходы / Н. Суворова // Учитель. – 2000. – № 1. – С. 25–27.
213. Технологія спілкування (комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування): посіб. для вчит. / авт. тексту С.Д. Максименко, М.М. Заброцький – К. : Плавник, 2005. – 112 с.
214. Технологія і методика особистісно-орієнтованого навчання: метод. посіб. для вчителя / [укладачі: Л.В. Кондрашова, Т.М. Прокоп'єва, С.С.Вайнер]. – Кривий Ріг, 2006. – 357 с.
215. Тоба М.В. Психологічні детермінанти діалогового педагогічного спілкування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / М.В. Тоба – Івано-Франківськ., 1999. – 24 с.
216. Трунова В. Використання інтерактивних завдань для активізації граматичних структур / В. Трунова // Англійська мова та література. – 2003. – № 19–21 (29–31). – С. 6–13.
217. Удовенко О.М. Інтерактивні методи навчання / О.М. Удовенко // Управління школою. – 2004. – № 34 (82). – С. 11–14.
218. Українська мова / М. Вашуленко, І. Гудзик, К. Пономарьова, О. Прищепя, В. Мартиненко // Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1 – 4 класи. – К. : Початкова школа, 2006. – С.12 – 78.
219. Ушинський К.Д. Избранные педагогические произведения / Константин Дмитриевич Ушинский; сост. Н.А.Сундуков. – М.: Просвещение, 1968. – 557 с.
220. Федорова О.Ф. Некоторые вопросы активизации учащихся в процессе теоретического и производственного обучения / О.Ф. Федорова. – М.: Высшая школа, 1970. – 302 с.
221. Федусенко Ю. До проблеми організації ігрової діяльності молодших школярів у навчанні іноземної мови / Ю. Федусенко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2003. – № 1. – С. 78–84.
222. Философия: энциклопедический словарь / [под ред. А.А. Ивина]. – М.: Гардарики, 2004. – 1072 с.
223. Философский энциклопедический словарь / [ред. С.С.Аверенцев]. – 2-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.
224. Хараш А.У. Социально-психологические механизмы коммуникативного воздействия: Автореф. на соиск.ст. / А.У. Хараш. – М., 1983.

225. Хараш А.У. К определению задач и методов социальной психологии в свете принципа деятельности / Адольф Ульянович Хараш // Теоретические и методологические проблемы социальной психологии. – М.: МГУ, 1977. – 204 с.
226. Харханова Г.С. Интерактивные методы обучения как средство формирования мотивации конфликта у школьников: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика и история педагогики» / Г.С. Харханова – Калининград, 1999. – 22 с.
227. Хуторской А. Современная дидактика: учеб. для вузов. / А. Хуторской. – СПб., 2001. – 310 с.
228. Цукерман Г.А. Зачем детям учиться вместе?: [пособ. для учит.] / Галина Анатольевна Цукерман. – М.: Знание, 1985. – 80 с.
229. Часовский А.В. Интерактивные методы обучения в преподавании «психологии здоровья» / А.В. Часовский // Инновации в образовании. – 2002. – № 3. – С. 92–97.
230. Шаленко О.П. Іноземні мови – для життя / О.П. Шаленко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2002. – № 1 – 2. – С. 28 – 32.
231. Шевченко Н. Интерактивные формы обучения как средство развития личности школьника / Н. Шевченко // Учитель. – 2004. – № 5. – С. 12 – 17.
232. Шолохова Н.С. Формування когнітивних умінь учнів 7-8 класів у процесі вивчення фізики за інтерактивними технологіями: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання (фізика)» / Н.С. Шолохова. – К., 2006. – 20 с.
233. Шпак М.М. Дидактичні умови забезпечення емоційності навчання молодших школярів: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.09. «Теорія навчання» / М.М. Шпак. – К., 2001. – 20 с.
234. Шувалова О.Е. Методика использования средств эмоциональной выразительности в интерактивном обучении географии: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.02. «Теория и методика обучения (география)» / О.Е. Шувалова. – СПб., 2005. – 23 с.
235. Шутка М. Реалізація принципу комунікативності в процесі навчання англійської мови на початковому етапі / М. Шутка // Обрії. – 2002. – № 2. – С. 106 – 109.
236. Щербина Л. Використання інтерактивних технологій на уроках української літератури / Л. Щербина // Професійно-технічна освіта. – 2004. – № 2. – С. 22–24.
237. Щербина Л.О Діалогічне мовлення як засіб розвитку комунікативних умінь і навичок учнів / Щербина Л.О., Коваленко Л.Г. // Таврійський вісник освіти. – 2005. – № 1. – С.79 – 85.
238. Щукина Г.И. Роль деятельности в учебном процессе: кн. для учителя / Г.И. Щукина. – М.: Просвещение, 1986. – 144 с.
239. Якушев І. Зрозуміти один одного. Практичні поради щодо організації та проведення роботи у групах співпраці на уроках англійської мови / Ігорь Якушев // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2003. – № 3. – С. 82–92.

240. Allwright R.L. The importance of interaction in the classroom language learning // *Applied Linguistics* – 1984. – Vol.5. – No.2. – Oxford: Oxford University Press. – P. 156–171.
241. Birkun L. English in the primary school project. – *IATEFL –Ukraine News letter Issue*. – 1995 – No 2. – P.13–16.
242. Beck M.S. *Baby Talk: How your child learns to speak*. New York: APlum book, 1979. – 150 p.
243. Brown H.D. *Teaching by Principles: An interactive approach to language pedagogy*. – USA: Simon and Shuster Company / A Viacom Company, 1994. – 463 p.
244. Byrne D. *Techniques for classroom Interaction*. – N.Y.: Longman Inc., 1992. – 108 p.
245. John Myers *Cooperative learning* / Vol.11. – №4 July, 1991. – 290 p.
246. Johanna Kasson Lemlech *Curriculum and instructional methods for the elementary school*. – N.Y., 1990. – 454 p.
247. Johnson D.W., Johnson R.T. *Cooperation and competition: Theory and Research*. – Edina, M.N.: Interaction Book Company, 1989. – 291 p.
248. Johnson D.W., Johnson R.T., Holubek E.J. *Cooperation in the classroom* (6 th ed.). – Edina, M.N.: Interaction Book Company, 1993. – 292 p.
249. Johnson D.W., Johnson R.T. *Joining Together: Group theory and group skills*. – Boston: Allan and Bacon, 1994. – 293 p.
250. Kinsella K. *Designing group work that supports and enhances diverse classroom work styles* // *TESOL Journal*, 1996. – Vol. 6. – №1. – P. 24–30.
251. Lynch T. *Communication in the language classroom*. Oxford: Oxford University Press, 1996. – 174 p.
252. Malamah – Thomas A. *Classroom interaction* – Oxford: Oxford University Press, 1996. – 153 p.
253. Maslow Abraham H. *Motivation and personality: 2nd ed.*, – New York, London, 1970. – 167 p.
254. Rogers Carl *What it means to become a person* // *Psychology and Personal Growth* / Ed. Abe Arkoff – Boston, Sydney, Toronto, 1978. – 140 p.
255. Rogers C.R. *Freedom to learn for the 80 –s*. – Columbus – Toronto – London – Sydney: Ch. Merry // Publ. Company, 1983. – 312 p.
256. Savignon S. *Communicative Competence: Theory and Classroom Practice*. Massachusetts, 1983. – 230 p.
257. Swan M.A. *Critical look at the Communicative Approach* // *ELT Journal*. – 1985. – Vol. 39. – №1. – P. 1–11.
258. Voronka Z. *Active methods of teaching spoken English* / Z. Voronka // *ІНОЗЕМНІ МОВИ*. – 1995. – № 2. – С.53–55.
259. West Judi. *Bravo*. – Macmillan Heinemann, 1995.
260. Widdowson S. *Teaching Language as communication*. – Oxford: Oxford University Press, 1978. – 168 p.

Наукове видання

Наталія Андріївна Коломієць

**ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ
МЕТОДІВ У НАВЧАННІ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ
(дидактичний аспект)**

МОНОГРАФІЯ

Підписано до друку 26.04.2020 р.

Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Ум. друк. арк. 22,78

Тираж 100 прим.

Замовлення № 339

Видавничо – поліграфічний центр «Візаві»

20300, м. Умань, вул. Тищика, 18/19

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 2521 від 08.06.2006.

тел. (04744) 4-64-88, 4-67-77,

(067) 104-64-88, (093) 117-08-86,

vizavi-print.jimdo.com

e-mail: vizavi08@gmail.com